O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2026, [15]
ISSN 2181-7324(Print)

IJTIMOIY FANLAR
http://journals.nuu.uz
ISSN 3093-8996(Onlayn)

UDK.71.1.42.48

Maftunaxon K. SOLIYEVA
O‘qituvchi, Farg‘ona ixtisoslashtirilgan san’at maktabi, Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi, Farg‘ona, O‘zbekiston
E-mail: alfargoniy.uz@gmail.com, orcid: https://Orcid.Org/0009-0000-6390-9316

Farg‘ona davlat universiteti professori B.Tolipov taqrizi asosida

YOSHLARNING IJTIMOIY-MADANIY IMMUNITETINI MUSTAHKAMLASHDA SAN’AT, TA’LIM VA RAQAMLI KOMMUNIKATSIYANING O‘ZARO ALOQASI

Annotatsiya

Maqolada yoshlarning ijtimoiy-madaniy immunitetini mustahkamlashda san’at, ta’lim va raqamli kommunikatsiyaning o‘zaro aloqasi ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot tizimli, qiyosiy, germenevtik va aksiologik usullarga hamda me’yoriy-huquqiy hujjatlar tahliliga tayanadi. Ijtimoiy-madaniy immunitet tashqi ta’sirdan to‘siq qo‘yish emas, balki axborotni tanqidiy saralash, milliy qadriyatlarga tayanish va raqamli makonda mas’uliyatli ishtirok etish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. San’at qadriyat tayanchini, ta’lim tanqidiy filtrni, raqamli kommunikatsiya esa faol ishtirok maydonini shakllantirishi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy-madaniy immunitet, yoshlar, san’at, ta’lim, raqamli kommunikatsiya, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ma’naviy tarbiya.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ИСКУССТВА, ОБРАЗОВАНИЯ И ЦИФРОВОЙ КОММУНИКАЦИИ В УКРЕПЛЕНИИ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО ИММУНИТЕТА МОЛОДЁЖИ

Аннотация

В статье с социально-философской точки зрения анализируется взаимосвязь искусства, образования и цифровой коммуникации в укреплении социокультурного иммунитета молодёжи. Исследование опирается на системный, сравнительный, герменевтический и аксиологический методы, а также на анализ нормативно-правовых документов. Социокультурный иммунитет трактуется не как создание барьеров против внешних воздействий, а как способность критически отбирать информацию, опираться на национальные ценности и ответственно участвовать в цифровом пространстве. Обосновывается положение о том, что искусство формирует ценностную основу, образование обеспечивает критический фильтр, а цифровая коммуникация создаёт пространство активного участия.

Ключевые слова: социокультурный иммунитет, молодёжь, искусство, образование, цифровая коммуникация, цифровая грамотность, критическое мышление, духовно-нравственное воспитание.

THE INTERRELATION OF ART, EDUCATION, AND DIGITAL COMMUNICATION IN STRENGTHENING THE SOCIOCULTURAL IMMUNITY OF YOUNG PEOPLE

Annotation

This article examines the interrelationship between art, education, and digital communication in strengthening the sociocultural immunity of young people from a socio-philosophical perspective. The study draws on systemic, comparative, hermeneutic, and axiological methods, as well as the analysis of regulatory and legal documents. Sociocultural immunity is conceptualized not as building barriers against external influences, but as the ability to critically evaluate information, rely on national values, and participate responsibly in the digital environment. The article argues that art provides a foundation of values, education serves as a critical filter, and digital communication creates a space for active participation.

Keywords: sociocultural immunity, youth, art, education, digital communication, digital literacy, critical thinking, spiritual and moral education.

Kirish. Raqamli texnologiyalar yoshlarning kundalik hayotiga shu qadar chuqur kirib bordiki, bugun ular uchun ijtimoiy tarmoq, videoplatforma va onlayn o‘yinlar oila va maktab bilan teng ta’sir kuchiga ega ijtimoiylashuv muhitiga aylandi. Bir kunda o‘nlab manbadan kelayotgan xabar, reklama, mem va videolar o‘smirning dunyoqarashini sezdirmasdan shakllantiradi. Bu oqim ichida foydali bilim ham, soxta xabar ham, insonparvar g‘oya ham, nafrat va zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi kontent ham bir xil tezlikda tarqaladi. Algoritmlar esa ko‘pincha eng ko‘p hissiy reaksiya uyg‘otadigan, ya’ni eng keskin va shov-shuvli kontentni oldinga suradi. Shunday sharoitda yoshlarning o‘z qadriyatlariga tayangan holda axborotni saralay olish qobiliyati, ya’ni ijtimoiy-madaniy immuniteti jamiyat barqarorligining muhim shartiga aylanmoqda. O‘zbekistonda bu masala davlat darajasida tizimli hal etilmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi qarori bilan tasdiqlangan Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi yoshlarda yoshiga mos ravishda mustaqil va mazmunli hayot uchun zarur ijtimoiy ko‘nikma va fazilatlarni bosqichma-bosqich shakllantirishni asosiy maqsad qilib belgilaydi [1]. Bu ta’rifda immunitet faqat himoya emas, balki shaxsning mustaqil hayotga tayyorligi sifatida ko‘riladi. Uning muhim jihati shundaki, tarbiya bir martalik tadbir emas, balki homiladorlik davridan voyaga yetguncha davom etadigan uzluksiz jarayon sifatida talqin qilinadi. Konsepsiyada oila, mahalla, ta’lim muassasalari va ommaviy axborot vositalari o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish ham alohida vazifa sifatida belgilangan [1]. Demak, hujjat immunitetni bitta institut zimmasiga yuklamay, uni turli ijtimoiy subyektlarning umumiy mas’uliyati deb biladi. Bu yondashuv tarbiyani maktab devori bilan cheklamasdan, butun ijtimoiy muhitni qamrab olishni nazarda tutadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ilmiy adabiyotda yoshlarning ijtimoiy-madaniy barqarorligi masalasi asosan ijtimoiylashuv kanallaridagi o‘zgarishlar bilan bog‘lab

o‘rganiladi. Belaruslik tadqiqotchilar S.Volodko va Ye.Sidelnikova oila institutining ta’siri susayib, standartlashgan ta’lim keng tarqalayotganini, internet, videoo‘yinlar va televideniye kabi ikkilamchi ijtimoiylashuv omillari esa voqelik bilan uydirma o‘rtasidagi chegarani xiralashtirayotganini ta’kidlaydi [2]. Bu kuzatish yoshlar dunyoqarashini shakllantirishdagi tashabbus an’anaviy institutlardan raqamli muhitga o‘tayotganini ko‘rsatadi. Bunday sharoitda tarbiya tizimi raqamli muhitni chetlab o‘tolmaydi, balki uni o‘z faoliyat maydoniga aylantirishi kerak. Yevropa Ittifoqining Qo‘shma tadqiqot markazi tomonidan ishlab chiqilgan fuqarolarning raqamli kompetensiyalari tizimi esa axborot va ma’lumotlar savodxonligi, muloqot va hamkorlik, raqamli kontent yaratish, xavfsizlik hamda muammolarni hal qilish kabi beshta sohani ajratadi [3]. Bu tasnif raqamli savodxonlikni texnik ko‘nikma bilan cheklamay, uni axloqiy va fuqarolik o‘lchovlariga ega yaxlit kompetensiya sifatida ko‘rishga imkon beradi.

Natijalar. Tadqiqotning birinchi natijasi san’atning ijtimoiy-madaniy immunitetdagi o‘rni bilan bog‘liq: san’at immunitetning qadriyat tayanchini shakllantiradi. Mantiqiy dalil insonni ishontirishi mumkin, ammo uni ichdan o‘zgartiradigan kuch ko‘pincha hissiy kechinmadir. Psixologik tajribalar va kundalik kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, his-tuyg‘u bilan bog‘langan qadriyat oddiy ko‘rsatma sifatida berilgan qoidadan ancha mustahkam saqlanadi. Yaxshi kitob, ta’sirli spektakl yoki chuqur mazmunli kuy yoshga ezgulik va yovuzlikni uzoq tushuntirmasdan his qildiradi. Z.Boboyeva axborot asrida, mafkuraviy to‘qnashuvlar kuchaygan davrda yoshlar ongida g‘oyaviy bo‘shliq paydo bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaslik uchun ularda tashqi g‘oyaviy ta’sir va xurujlardan himoya qiluvchi mustahkam immunitet shakllantirilishi lozimligini ta’kidlaydi [4]. Muallif bunday immunitetning asosini yoshlarning erkin va mustaqil fikrlashi, o‘z yurti tarixi va ma’naviy merosini qalbiga singdirishida ko‘radi. Bu yondashuvda immunitet taqiq bilan emas, balki ichki ishonch bilan bog‘lanadi. Tashqaridan majburlangan qoida bosim yo‘qolishi bilan susayadi, ichki ishonchga aylangan qadriyat esa inson yolg‘iz qolgan va hech kim nazorat qilmayotgan paytda ham amal qiladi. Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasida ham axloqiy fazilatlarni targ‘ib qiluvchi milliy seriallar, qo‘g‘irchoq spektakllari va animatsion filmlar yaratib, ularni eng ko‘p tomosha qilinadigan vaqtda namoyish etish vazifasi qo‘yilgan [1]. Bu band davlat san’atni tarbiyaning bevosita vositasi sifatida ko‘rayotganini anglatadi. Biroq uning samarasi asarlarning badiiy sifatiga bog‘liq: o‘git ohangidagi, sun’iy obrazli asarlar yoshlarda aksincha, ishonchsizlik va befarqlik uyg‘otadi. Shu sababli san’at orqali immunitet shakllantirishda badiiy haqqoniylik asosiy shart hisoblanadi. Yosh tomoshabin o‘z hayotiy tajribasiga mos, murakkab va ichki ziddiyatlarga ega qahramonlarga ishonadi va ular orqali qadriyatlarni o‘zlashtiradi. Demak, san’at yoshlarni tayyor javoblar bilan ta’minlamaydi, balki ularga murakkab hayotiy vaziyatlarda qadriyatga tayangan holda mustaqil qaror qabul qilishni o‘rgatadi. Aynan shu qobiliyat raqamli makonda manipulyativ chaqiriqlarga duch kelganda yoshni to‘g‘ri tanlovga yo‘naltiradi.

Ikkinchi natija ta’limning o‘rni bilan bog‘liq bo‘lib, u immunitetning tanqidiy filtrini shakllantiradi. Qadriyat tayanchi qanchalik mustahkam bo‘lmasin, axborotni tekshirish va baholash ko‘nikmasisiz yosh inson manipulyatsiyaga duchor bo‘lishi mumkin. Yevropa raqamli kompetensiyalar tizimida ma’lumot va kontentni baholash kompetensiyasi doirasida noto‘g‘ri axborot bilan qasddan tarqatilgan dezinformatsiyani farqlash, sun’iy intellekt yordamida yaratilgan soxta video va tasvirlarni aniqlash qiyinligini tushunish hamda muallif va manbani tekshirish odatini shakllantirish zarurligi ko‘rsatiladi [3]. Bu talablar tanqidiy fikrlashni mavhum ideal emas, balki aniq o‘rgatiladigan amaliy ko‘nikmalar majmuasi sifatida ko‘rsatadi. Ularni maktab va oliy ta’lim dasturlariga kiritish yoshlarni raqamli muhitda mustaqil subyektga aylantiradi. Bunda o‘qituvchining o‘zi ham raqamli savodxonlik bo‘yicha muntazam malaka oshirishi muhim ahamiyatga ega. S.Volodko va Ye.Sidelnikova esa ta’limda gumanitar fanlar ulushini saqlash, bir necha til bilishni identiklikka to‘siq emas, balki qo‘shimcha o‘lchov sifatida ko‘rish va oliy ta’limda falsafa, tarix hamda ijtimoiy fanlarni uyg‘unlashtirgan holda fuqarolik tarbiyasiga ustuvorlik berishni taklif etadi [2]. Bu taklif tanqidiy filtr faqat texnik bilim bilan emas, balki chuqur gumanitar tafakkur bilan mustahkamlanishini anglatadi. Falsafa va tarix yoshlarga axborotni kontekst ichida ko‘rish, sabab va oqibatni ajratish imkonini beradi. Ular yoshlarni tez va oson javoblarga emas, balki chuqur mulohazaga o‘rgatadi. Bizning fikrimizcha, ta’lim tizimida raqamli savodxonlik va gumanitar ta’limni alohida fanlar sifatida emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi yo‘nalishlar sifatida o‘qitish zarur. Masalan, adabiyot darsida badiiy asar tahlili bilan bir qatorda shu mavzudagi ijtimoiy tarmoq postlarini tanqidiy tahlil qilish o‘quvchilarga ikki dunyoni bog‘lashni o‘rgatadi. Tarix darsida esa voqea haqidagi turli raqamli manbalarni solishtirib, ularning ishonchliligini baholash mashqlari foydali bo‘ladi. Shunda ta’lim bilimni yetkazish bilan cheklanmay, uni qadriyat va amaliyot bilan bog‘lovchi ko‘prikka aylanadi.

Uchinchi natija raqamli kommunikatsiyaning ikki tomonlama tabiatiga taalluqli: u immunitetga tahdid manbai bo‘lishi bilan birga, uning faol ishtirok komponentini shakllantiruvchi maydon ham bo‘la oladi. Qozog‘istonlik va fransuz tadqiqotchilari yangi kommunikatsiya kanallari madaniy diffuziyaga hissa qo‘shib, milliy identiklikni xiralashtirishi mumkinligi bilan birga, jamoa tahdidni his qilgan paytda identiklikni mustahkamlashga ham xizmat qilishini qayd etadi [5]. Bu kuzatish raqamli muhitning o‘zi neytral ekanini, uning ta’siri esa unda qanday mazmun ustunlik qilishiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Demak, raqamli makondan qochish emas, balki uni sifatli milliy kontent bilan to‘ldirish muhimdir. Bo‘sh qolgan raqamli maydon tezda tasodifiy, ko‘pincha zararli mazmun bilan to‘ladi. B.Umarxodjayev tadqiqoti natijalari internetda milliylikni targ‘ib qiluvchi, mentalitet va azaliy qadriyatlarni saqlash bo‘yicha o‘zaro muloqot maydoni uchun platforma va mobil ilovalar yaratishga qaratilgan targ‘ibot ishlarida foydalanilganini ko‘rsatadi [6]. Bu tajriba raqamli kommunikatsiyani tashqi xavf emas, balki tarbiyaning ichki vositasi sifatida ko‘rish yo‘nalishi shakllanayotganidan dalolat beradi. Bu davlat va jamiyatning raqamli muhitga munosabatida muhim burilish hisoblanadi. Biroq bunday platformalar yoshlar uchun faqat axborot olinadigan joy emas, balki ular o‘zi kontent yaratadigan, bahslashadigan va ijod qiladigan maydon bo‘lgandagina samara beradi. Yoshlar tayyor targ‘ibot materialini passiv qabul qilganda, uning ta’siri qisqa muddatli bo‘ladi. Ular o‘z mahallasi tarixi haqida video tayyorlaganda, milliy kuyni zamonaviy aranjirovkada ijro etib tarmoqqa joylaganda yoki onlayn bahsda o‘z fikrini asosli himoya qilganda esa qadriyat ularning shaxsiy tajribasiga aylanadi.

Muhokama. Olingan natijalar ijtimoiy-madaniy immunitetni bitta omil bilan ta’minlab bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Amaliyotda ko‘pincha uchta yondashuv uchraydi va ularning har biri o‘ziga xos cheklovga ega. Birinchisi himoyaviy yondashuv bo‘lib, u asosiy e’tiborni zararli kontentni cheklashga qaratadi. U.Jeksembekova, N.Kalashnikova va K.Pujol ijtimoiy tarmoqlar rivoji bilan onlayn nafrat, zo‘ravon so‘z va tasvirlar, fitna nazariyalari hamda o‘zgalarga hurmatsizlik ko‘paygani, bu esa mahalliy jamoalarning o‘ziga xos jihatlarini xiralashtirib, milliy identiklikni zaiflashtirishi mumkinligini ta’kidlaydi [5]. Bu xavf haqiqatan ham real va uni e’tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi.

Ammo faqat cheklovga tayanish yoshlarda taqiqlangan narsaga qiziqishni oshirishi va ularni nazoratsiz muhitga itarishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli makonda har qanday kontentni to‘liq cheklashning texnik imkoniyati ham mavjud emas. Ikkinchi yondashuv ma’rifiy bo‘lib, u bilim berishga tayanadi, biroq hissiy va amaliy omillarni yetarlicha hisobga olmaydi. Uchinchisi texnologik yondashuv bo‘lib, raqamli ko‘nikmalarni qadriyatlardan ajratgan holda o‘rgatadi. Z.Boboyeva taklif etgan tavsiyalar – san’at asarlari orqali ma’naviy tarbiyani ta’limning barcha bosqichlariga integratsiyalash, mahalla va madaniyat muassasalari hamkorligini kuchaytirish, virtual muzeylar, onlayn teatr va mobil ilovalardan foydalanish – aynan shu uch yondashuvni birlashtirish yo‘nalishida ekanini ko‘rsatadi [4]. Bu tavsiyalarda san’at, ta’lim va raqamli vositalar yagona tizimning qismlari sifatida ko‘rilgan. Ularning qimmati shundaki, tarbiya maktab devoridan tashqariga, mahalla va virtual makonga olib chiqiladi. Shu asosda biz ijtimoiy-madaniy immunitetni “o‘zaro kuchaytiruvchi aloqa” tamoyili asosida shakllantirishni taklif etamiz: san’at qadriyatga hissiy asos beradi, ta’lim uni tanqidiy fikr bilan mustahkamlaydi, raqamli kommunikatsiya esa yoshlarga uni amalda qo‘llash va boshqalar bilan bo‘lishish imkonini yaratadi. Bu zanjirning birorta bo‘g‘ini uzilsa, qolganlari ham o‘z kuchini yo‘qotadi. Shu bois madaniy va ta’lim siyosatini rejalashtirishda bu uch sohani boshqaruvchi tuzilmalar o‘rtasida muvofiqlashtirilgan hamkorlik mexanizmi zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalari yoshlarning ijtimoiy-madaniy immuniteti tashqi ta’sirdan to‘siq qo‘yish emas, balki axborotni tanqidiy saralash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish hamda raqamli makonda mas’uliyatli ishtirok etish qobiliyati ekanini ko‘rsatdi. Birinchidan, san’at immunitetning qadriyat tayanchini shakllantiradi: u ezgulik va adolat haqidagi tasavvurlarni hissiy kechinma orqali singdiradi va badiiy haqqoniylik bo‘lgandagina samarali ishlaydi. Ikkinchidan, ta’lim immunitetning tanqidiy filtrini yaratadi: raqamli savodxonlik va gumanitar tafakkur uyg‘unligi yoshlarga axborotni tekshirish va kontekst ichida baholashni o‘rgatadi. Uchinchidan, raqamli kommunikatsiya immunitetning faol ishtirok bo‘g‘ini bo‘lib, yoshlarni kontent iste’molchisidan uning yaratuvchisiga aylantiradi. To‘rtinchidan, bu uch omil alohida-alohida emas, balki o‘zaro kuchaytiruvchi aloqada ishlagandagina barqaror natija beradi. Beshinchidan, immunitetni shakllantirish oila, mahalla, ta’lim muassasalari va madaniyat markazlarining muvofiqlashtirilgan hamkorligini talab etadi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 1059-son qarori. – URL: https://lex.uz/docs/4676839
2. Володько С.М., Сидельникова Е.С. Национальная идентичность и глобализация // Нацыянальны характар і спосабы яго ўвасаблення ў культуры і мове ва ўмовах мульцікультурнага асяроддзя: электрон. сб. материалов II междунар. науч. конф. (Полоцк, 24–25 марта 2022 г.). – Новополоцк: ПГУ, 2022. – С. 111–115.
3. Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022. – DOI: 10.2760/115376
4. Boboyeva Z.A. Yangi O‘zbekistonda uzluksiz ma’naviy tarbiya tizimida san’at omili: ijtimoiy-falsafiy tahlil: falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Farg‘ona: FarDU, 2026.
5. Zhexembekova U., Kalashnikova N., Poujol C. The problem of national identity in the context of increasing globalization // Мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет. Public Administration and Civil Service. – 2025. – №4 (95). – P. 169–182. – DOI: 10.52123/1994-2370-2025-1643
6. Umarxodjayev B.B. Milliy o‘zlikni anglashda madaniyat muassasalarining o‘rni: san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent: O‘zDSMI, 2026. – 49 b.